

ТАҚРИЗ

ба автореферати диссертатсияи Садиров Шарафчон Аҳтамович дар мавзӯи «Таърихи Систон» ҳамчун сарчашмаи таърихӣ» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои таърих аз рӯи ихтисоси 07.00.09. – Таърихнигорӣ, маъхазшиносӣ ва методҳои таҳқиқоти таърихӣ.

Тоҷикон дар қатори дигар ифтихорот бар он меболанд, ки дар тӯли ҳазор соли охир силсилаи илмӣ таърихӣ онон гусаста нашуд. Саҳми бевоситаи таърихнигорон дар идома ёфтани ин занҷира дар тӯли асрҳои наслҳо бағоят бориз аст. Имрӯз низ дар ростии идаи ифтихороти мо оид ба таърихи куҳани овой ҳамин осори пурғановати муаррихони забардасти тоҷик, ки дар масири мухталифи таърихӣ нигошта шудааст, бурҳони қатъӣ ва ё ҳазинаи асосӣ маҳсуб меёбад. «Таърихи Систон» низ аз ҷумлаи таърихномаҳост, ки ба маҳалли ҷудогона бахшида шуда, дар бораи таърихи сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии тоҷикон ахбори муҳим дорад. Бояд зикр кунем, ки Систон вобаста ба ҷойгоҳи муносиби ҷуғрофӣ ва стратегие, ки дошт, ин минтақаро дар тӯли таърих мумтоз сохта, сарнавишти чандин халқи ориёитабор, аз ҷумла порсҳо, тахориҳо, суғдиҳо ва ҳиндуҳо ба ҳам васл мекард. Ин сарзамини муҳимми таърихӣ акнун дар миёни ду кишвари ориёитабори Эрон ва Афғонистон тақсим шудааст.

Мавриди зикр аст, ки «Таърихи Систон» оид ба яке аз минтақаҳои муҳимми таърихӣ фарҳангии тоҷикон – Систон, ки дар манобеи таърихӣ куҳан Сакистон ё Сагистон номида мешавад, маълумот медиҳад. Унвонҷӯ доир ба ин матлаб чунин зикр намудааст, ки дар Систон аз қадим қавмҳои ориёӣ зиндагӣ карда, он дар ҳамаи марҳилаҳои таърихӣ тоҷикон – замони бостон, давраи то паҳншавии ислом ва асрҳои миёна нақши ҳалкунанда бозидааст. Ин асар дар бораи таърихи бостон ва асрҳои миёнаи тоҷикон ахбори нодир дода, яке аз сарчашмаҳои асосӣ барои омӯзиши таърих, ҷуғрофия, мардумшиносӣ ва адабиёти тоҷик ба шумор меравад.

Мавзӯи мавриди назар борҳо аз ҷониби доираи васеи донишмандони таъриху адабиёт ба риштаи пажӯҳиш қашида шудааст, аммо он то кунун дар қолиби як диссертатсия омӯхта нашудааст. Анҷом ёфтани як таҳқиқоти мукаммали илмӣ оид ба ин сарчашмаи беназир метавонад саҳифаҳои норавшани таърихи тоҷиконро комил карда, истифодаи он боиси камол ёфтани таърихи миллии мо гардад.

Аз ин лиҳоз, бо ба инобат гирифтани матлаби болозикр метавон иқрор намуд, ки муҳимияти омӯзиши мавзуи мавриди таҳқиқ воқеият ва зарурият дошта, боиси зам гардидани саҳафоте чанд дар таърихнигории миллӣ хоҳад гашт. Бо дарки ҳамин воқеият унвонҷӯ мавзуи мавриди назарро ба риштаи таҳқиқ кашида, ба ҷуз асари мазкур, инчунин манобеи таърихӣ ва осори муҳаққиқон ва донишмандони соҳаро мавриди истифода қарор додааст.

Унвонҷӯ дар раванди таҳқиқот мақсад ва вазифаҳои зеринро дар миён гузоштааст. Муҳимтарин ҳадафи ин таҳқиқот омӯхтани яке аз сарчашмаҳои муҳими таърихи халқи тоҷик ва баъзе халқҳои минтақаи Эрон ва Осиёи Марказӣ – «Таърихи Систон» ба шумор меравад. Барои расидан ба ин ҳадаф муаллиф дар пеши худ ҳалли вазифаҳои зеринро гузошт:

- муайян кардани сабабҳо ва заминаҳои пайдоиши таърихнигории маҳаллӣ дар асрҳои миёна;
- таҳқиқи «Таърихи Систон» ба ҳайси сарчашмаи таърихӣ ва муайян кардани ҷойгоҳи он ҳамчун манбаи муҳими таърихӣ;
- муайян кардани муҳтаво, мазмун ва сохтори «Таърихи Систон»;
- мушаххас кардани сарчашмаҳои аслии «Таърихи Систон» ва ҷойгоҳи «Таърихи Систон»;
- бар асоси ахбори «Таърихи Систон» таҳқиқи ҷуғрофияи таърихии сарзамини Систон;
- муайян кардани сиёсати давлатҳои тоҷикии Тоҳириён, Сафғориён ва Сомониён нисбат ба Систон ва мардуми он;
- таҳқиқи сарнавишти Систон дар ҳаёти давлатҳои Аббосиён, Ғазнавиён ва Салҷуқиён;
- бар асоси ахбори «Таърихи Систон» ва қиёси он бо сарчашмаҳои дигари муайян кардани ҷунбишҳои халқӣ ва натиҷаҳои он;
- дар қиёс бо ахбори сарчашмаҳои дигар муайян кардани санаҳои муҳими таърихӣ;
- омӯзиши «Таърихи Систон» ҳамчун сарчашмаи нодир роҷеъ ба забону адабиёт, дину ойин ва фарҳанги тоҷикон.

Объекти таҳқиқоти диссертатсионӣ омӯзиши манбаи нодирӣ таърихӣ – «Таърихи Систон» ҳамчун сарчашмаи гаронарзиши таърихӣ ба шумор меравад.

Мавзуи таҳқиқоти диссертатсионӣ омӯзиши «Таърихи Систон» ба ҳайси сарчашмаи нодирӣ таърихӣ ва аҳамияти он дар инъикоси саргузашти тоҷикон ва дигар халқҳои минтақа ба шумор меравад.

Худуди хронологии диссертатсия аз замони қадимтарин то асри XIV-ро фаро мегирад. Зеро сарчашмаи мавриди омӯзиши мо - «Таърихи Систон» таърихи Систонро аз давраи бунёди он дар замони хеле қадим сар карда, дар худ намунаҳое аз таърихи шифохӣ, фолклор ва таърихи дақиқи воқеаҳои асрҳои VII-XIV -ро низ гунҷодааст, ки ҳамаи ахбор бо сарчашмаҳои дигар қиёс гаштааст.

Худуди ҷуғрофии диссертатсия, асосан, вилояти Систони таърихӣ, ки яке аз музофоти муҳимми таърихӣ дар сарнавишти тоҷикон будааст, ба шумор меравад. Аммо вобаста ба иртиботи наздики он бо минтақаҳои дигари таърихӣ ва вобастагии он ба сиёсатҳои ҳамоҳангӣ, дар диссертатсия ҳодисаҳои низ баён ёфтаанд, ки берун аз худуди Систон иттифоқ уфтодааст. Аз ҷумла воқеаҳои, ки дар қаламрави Эрони бостон, хилофати Араб, Хуросону Мовароуннаҳр ва дар иртибот бо Систон рух додааст, низ баён гардидааст.

Пойгоҳи сарчашмашиносии таҳқиқот. Ҳарчанд диссертатсияи мазкур бар пояи ахбори «Таърихи Систон» навишта шудааст, вале барои қиёси ахбори ин сарчашма дахҳо сарчашмаи таърихӣ дигарро низ истифода кардаем, ки муҳимтарини онҳо «Футуҳ-ул-булдон»-и Балозурӣ, «Таърих-ул-русули вал мулук»-и Абуҷаъфар Муҳаммад ибни Ҷарири Табарӣ, «Таҷориду-л-умам»-и Абуалӣ Аҳмад Мисковайх, «Таърихи Бухоро»-и Абубакр Наршахӣ, «Шоҳнома»-и Абулқосими Фирдавсӣ, «Шоҳнома»-и Абумансури Саолибӣ, «Таърихи Масъудӣ»-и Абулфазли Байҳақӣ, «Ал-фехрист»-и Ибни Надим, «Осору-л-боқия»-и Абурайҳони Берунӣ, «Сиёсатнома»-и Низомулмулк, «Тарҷумаи таърихи Яминӣ»-и Ҷурғодиконӣ, «Қобуснома»-и Унсуралмаолии Кайковус, «Таърихи Байҳақ»-и Ибни Фундуқ, «Ал-комил»-и Ибни Асир мебошанд. Ҳамчунин, барои муайян кардани номи баъзе шахру деҳот ва ҷойгиршавии минтақаҳои Систон осори муътабари ҷуғрофӣ, аз ҷумла «Аҳсану-л-тақосим фӣ маърифат-ул-ақолим»-и Муҳаммад Мақдисӣ, «Масолик вал мамолик»-и Ибни Хурдодбех, «Худуд-ул-олам», «Сурат-ул-арз»-и Ибни Ҳавқал, «Осор-ул-билод ва ахбор-ул-ибод»-и Закариёи Қазвинӣ ва ғайраро истифода кардем.

Барои таърихи асримиёнагии халқи тоҷик адабиёти оламшумул ва густарда низ ба ҳайси сарчашма хидмат мекунад. Зеро дар мавридҳои зиёд бозтоби шароити иқлимию табиӣ ва авзои сиёсӣ иҷтимоӣ дар осори шоирону нависандагон ба таври мукамал омада, ин ахбор ҳатто дар сарчашмаҳои таърихӣ ба ҷашм намерӯанд. Осори Васифи Сағзӣ, Рӯдакӣ,

Унсурӣ, Фаррухии Систонӣ, Носири Хусрав ва дигарон низ ҳангоми таълифи диссертатсия истифода гардиданд.

Барои давраи асримиёнагии таърихи мо як хусусияте, ки онро бояд дар назар дошт, ин аст, ки аксари осори таърихиву адабӣ бо фармони шоҳону фармонравоён ва риҷоли сиёсӣ арбоби давлатӣ таълиф карда мешуданд. Вижагии дигари сарчашмаҳои асримиёнагӣ он аст, ки муаллифон бештар талош доштаанд, ки ҳукумати расмиро таъйид кунанд ва ё лашкаркашиҳои онро дуруст шуморанд. Аз ҷумла, Балозурӣ вақте китоби худро менависад, мардуми Эронро Осиёи Миёна, аз ҷумла муборизони систониро «кофир» меномад ва арабҳои истилогару ғоратгарро мусулмон ва корҳои онҳоро бо завқ баён мекунад. Муаллифи «Таърихи Систон» бештар кӯшидааст, ки аз хубиҳову фазилатҳои Систон ва мардуми он сухан гӯяд. Ин асар нисбат ба Саффорӣён, ки зодгоҳашон Систон буд, муҳаббати зиёд дошта, сулолаҳои дигарро ҳамчун истилогар ва ғоратгар муаррифӣ мекунад. Аз ҳамин сабаб, мо ба чунин гуна осор ҳамеша нигоҳи интиқодӣ дошта, онро аз манзари илмӣ нақду баррасӣ карда, хулосаҳои зарурӣ баровардаем.

Навгониҳои илмӣ диссертатсия. Муаллиф талош кардааст, ки бори нахуст дар илми таърихнигорӣ тоҷик дар қолиби як диссертатсияи илмӣ сарчашмаи муҳими таърихӣ - «Таърихи Систон»-ро баррасӣ ва бар асоси он бахше аз ҳодисаҳои таърихи халқи тоҷикро мавриди омӯзиш қарор диҳад. Муҳимтарин навгониҳои диссертатсия инҳоро мебошанд:

- заминаҳои пайдоиши таърихнигорӣ маҳаллии тоҷикон ва хусусиятҳои асосии таърихнигорӣ маҳаллӣ омӯхта шудааст;
- «Таърихи Систон» ҳамчун сарчашмаи таърихӣ таҳқиқу баррасӣ гардида, ҷойгоҳи он ҳамчун манбаи муҳими таърихӣ ва фарҳангӣ арзёбӣ гаштааст;
- муҳтавои асосӣ, мазмун ва сохтори «Таърихи Систон» мавриди пажӯҳиш қарор гирифт;
- сарчашмаҳои аслии «Таърихи Систон» муайян карда шуданд;
- ҷуғрофияи таърихии сарзамини Систон бар пояи ахбори сарчашмаҳои асримиёнагӣ ва дар қиёс бо ахбори «Таърихи Систон» муайян карда шуд.
- сиёсати давлатҳои тоҷикии Тоҳириён, Саффорӣён ва Сомониён нисбат ба Систон ва мардуми он омӯхта шуд;
- дар хусуси сарнавишти Систон ва аҳолии он дар ҳаёти давлатҳои Аббосӣён, Ғазнавиён ва Салҷуқӣён таҳқиқот анҷом дода шуд;

- бар пояи ахбори «Таърихи Систон» ва муқоисаи он бо сарчашмаҳои дигар ҷунбишҳои халқии Систон ва натиҷаҳои он омӯхта шуд;

- нақши «Таърихи Систон» ҳамчун сарчашмаи нодир роҷеъ ба забону адабиёт, дину ойин ва фарҳанги тоҷикон омӯхта, муайян карда шуд.

Сохтори диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, ҳашт зербоб, хулоса, тавсияҳо ва рӯйхати сарчашмаву адабиёт дар ҳаҷми 172 саҳифа иборат мебошад.

Ҳамин тавр, диссертатсияи Садиров Шарафҷон Аҳтамович дар мавзӯи «Таърихи Систон» ҳамчун сарчашмаи таърихӣ ба бандҳои 31 - 37 - и «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвони илмӣ», ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти № 267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ буда, муаллифи он барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои таърих аз рӯйи ихтисоси 07.00.09. – Таърихшиносӣ, маъхазшиносӣ ва методҳои таҳқиқоти таърихӣ сазовор мебошад.

Мудири кафедраи фалсафа ва фанҳои
гуманитарии Академияи идоракунии
давлатии назди Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон,
номзади илмҳои таърих, дотсент

Ҷобиров Р.Ф.

Маълумот барои тамос:
Суроға: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе кучаи Саид Носир, 33
телефон: (+992 37) 2289220
Почтаи электронӣ: info@apa.tj

Имзои Ҷобиров Раҷабалӣ Фатхуллоевичро
тасдиқ менамоям:
Сардори Раёсати кадрҳо,
коргузорӣ ва корҳои махсуси
Академияи идоракунии
давлатии назди Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон

Бобозода О.О.